

מפעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מיוחדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, במלגה גדולה ישראל מכל העדות והחוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנזקקים ואברכים עמלי תורה

יום א' י"א תשרי-שבת י"ז תשרי תשפ"ד

מסכת בבא בתרא ק"י-קט"ז

שבוע חג הסוכות

דף ק"י ע"א

לאו ממשא קאתית דכתיב ביה אל תקרב הלום.

כתב הבן יהודיע, נ"ל דעובדי עבודה זרה טוענים שהקב"ה מרוב גדולתו אינו משגיח בתחתונים, אך הבל יפצה פיהם, ויסתם מן הכתוב הזה, דכתיב [בסנה] אל תקרב הלום, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא, ונמצא דשרתה שכינה בארץ על הקוצים, דאם לא היה גילוי שכינה איך היה המקום קודש שאמר לו אל תקרב הלום, ועל זה רמזו לו לאו ממשא קאתית, דכתיב ביה אל תקרב הלום, ואיך נתפתית אחר עובדי עבודה זרה אשר יסתם פיהם מכח פסוק זה, ועוד אמרו לו לאו ממשא קאתית, דכתיב ביה מה זה בידך, והיינו דאמר לו מה זה בידך, ויאמר מטה, ויאמר השליכהו ארצה, וישליכהו ויהי לנחש, ואמר לו אחוז בזנבו ויאחז, ואז שב להיות מטה בכפו, ואיך אתה תהיה שמש לעבודה זרה, שהיא חילו דנחש.

דף קי"א ע"א

הוא יאי וגולתיה יאי.

כתב הבן יהודיע דנ"ל דזה היה קודם שנעשה רבי יהודה נשיאה נשיא, דאיך יתכן שלא הכירו רבי שמלאי אם היה נשיא, ואם היה מרחוק הרבה איך הכיר יופיו ויופי טליתו ולא הכירו בצורתו, ועוד בעת שקרב אליהם היה לו להודיע לרבי ינאי מי הוא זה.

והקשה הבן יהודיע דלמאי הוצרך רבי שמלאי להודיע דבר זה לרבי ינאי, דמאי נפקא מינה מזה, ואין דרכן של חכמים לשוח שיחה שאינה צריכה. וכתב ליישב דראה רבי שמלאי דרבי יהודה נשיאה היה מהלך בשביל הדרך, וכשראם נטה משביל הדרך שהיה מהלך בו ובא מהלך כנגדם, ומזאת הבין שרצונו לדבר עם רבי ינאי, ולכך הודיעו דבר זה כדי שידע איך יתנהג עמו בכבוד.

וכתב דעוד נ"ל, דמשה רבנו ע"ה נשתבח בשני דברים יקרים שלא נמצאו בזולתו, האחד שזכה לתכלית הענוה שנקראת מה, כי אחר מדרגת מה אין יותר ממנה, והשני דאמרו רז"ל כל הנביאים נתנבאו בכה, ומשה רבנו ע"ה לבדו נתנבא בזה, כי היתה שכינה מדברת מתוך גרונו, וזהו שאמרו לאו ממשא קאתית, דכתיב ביה מה זה בידך, רוצה לומר מדה של מה ומעלה של זה ישנם בידך דוקא, ואיך תרד לשפל המדרגות להיות שמש לעבודה זרה:

והתורת חיים ביאר מאמר הנ"ל לאו ממשא קאתית דכתיב אל תקרב הלום לאו ממשא קאתית וכו'. דנראה דנקט הנך תלת מילי לפי שעיקר היתרון שהיה לו למשה על כל הנביאים הוא שעל ידו הוציא הקדוש ברוך הוא את ישראל ממצרים, ועל ידו נתן להם את התורה על הר

כולל ומכון ראש פינה:

עדים לפני ה', היינו דיינים, אלמא בעינן עדים ודיינין. וכן פירש הר"ש, ובזה יש לגמגם דאם כן לא יגמרו שום דין אלא בעדים ממש ולא בהודאת בעל דבר. ע"כ. ומיהו נראים הדברים דלעדות שיעידו אחרים מענינים אלו דשפיר נעשו אלו דיינין עליהם כיון שלא העידו הם באותו ענין:

ולהלכה, שנים נכנסו לבקר את החולה וצוה בפניהם כותבין כל מה שמצוה, אבל אין עושין דין לקיים הצוואה ולהחזיק לכל אחד לאחר מותו בכל מה שצוה, או כשיש איזה ספק בהצוואה לא ידונו בעצמם, דהם אינם אלא עדים, ולכן ימסרו את כל דברי הצוואה לבית דין והבית דין ידונו בזה ויקיימו ויחזיקו לכל אחד. אבל אם היו שלשה הראויים לדון, אם רצו כותבין הצוואה ומוסרין לבית דין אחר, ואם רצו עושים הדין בעצמם, ואף על פי שהשכיב מרע לא ייחדם לדיינים אלא שנכנסו מעצמם לבקרו, מ"מ כיון שהם בית דין ובפניהם מסר צוואתו רשאים לעשות הדין בעצמם להחזיק לכל אחד כשימות במה שצוה ולדון בכל דבר ספק, ואין אחד מהיורשים או ממקבלי המתנות יכולים לומר נלך לבית דין אחר. וכתב ערוך השלחן דכ"ש אם שלח לקרא אחר הדיין לעשותו לדיין על הצוואה דאז אפילו הוא יחידי רשאי לדון.

וזה ששלשה אם רצו עושין דין זהו דווקא כשהיתה הצוואה ביום, שאז ראוי לעשות דין, ואף על פי שדיינים צריכים לשמוע מפי עדים זהו בדבר שהם בעצמם אינם יודעים, אבל בדבר שרואים בעצמם לא תהא שמיעתם מהעדים גדולה מראיית עצמם, ולכן אם היתה הצוואה בזמן שאין ראוי לדון כמו בלילה ושבתות ויו"ט כותבין הצוואה בלילה, ובשבת ויו"ט שומעים הצוואה ואין עושין דין בעצמם אחר כך, דכיון דבשעת הצוואה שלא היה הזמן ראוי לדין לא היו אז אלא עדים, ואין עד נעשה דיין אחר כך, לכן ימסרו הצוואה לדיינים אחרים.

ויש ראשונים [רשב"ם ונמק"י] דסבירא להו דדין זה דכשהם שלשה העושין דין זהו כשצוואת השכיב מרע היתה באופן שאינו יכול לחזור בו, כמו במעכשיו בקנין או במתנה במקצת בקנין, דשייך לעשות דין, אבל במתנה בכולה או במצוה מחמת מיתה מה שייך שם דין בשעת מעשה הרי יכול לחזור בו, והטור דחה דיעה זו וכתב דבמתנה במקצת יש לה דין מתנת בריא לכל דבר ואין עושין דין אלא בשכיב מרע שמחלק נכסיו ואין יכולין לעשות דין עד דמשהה לבתר דסליק מההוא עניינא בענין שאינו יכול לחזור בו אבל מקמי דסליק מההוא עניינא אין להם לדון. ומתרא"ש מבואר דאף במקום שיכול לחזור בו עושין דין, וכן משמע מהרמב"ם.

יש מי שאומר דמתנת שכיב מרע אינה מתקיימת ע"פ אחד אפילו הוא חכם גדול, דאין עד אחד נאמן להוציא מהיורש, ולכן אם אין שנים בצוואה יתאמץ האחד

ומ"ש לית דין צבי למילף, קשה מהיכא ידע זה, ונראה שראה אחר ששמע הטעם של היקש המטות, הקשה לו תיכף ומיד קודם שנתיישב בדבר, אי מה מטה האב נוטל פי שנים, והבין דקושיא זו היתה שמורה תחת לשונו, ולכן נראה שהוא היה יודע זה הטעם ולא שאל מחסרון ידיעה אלא כדי להקשות, והיינו כי לקושיא זו יש שלשה אופנים לתרץ אותה, האחד כמ"ש אב"י, אמר קרא בכל אשר ימצא לו ולא לה, והשני כאשר אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא ראשית אונו ולא אונה, ועל שני תשובות אלו יש קושיא כמ"ש בגמרא, והשלישי היא תשובה העיקרית, כאשר אמר רבא דאמר קרא לו משפט הבכורה, לו לאיש ולא לאשה, וזו אין עליה תשובה, ורבי ינאי הבין שהוא יודע כל אלו הטעמים, ושאל אותו מפני כי אמר אולי ישיב לי כפי שני הטעמים של אב"י ורב נחמן בר יצחק ואז אקשה לו, ולכן רבי ינאי לא השיב לו תשובה על זאת, כי אמר הוא יודע כל הטעמים וגם טעם העיקרי ואינו שואל אלא כדי להקשות:

דף קי"ג ע"ב

דאמר רב יהודה שלשה שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין, רצו עושין דין, שנים כותבין ואין עושין דין; ואמר רב חסדא לא שנו אלא ביום וכו'.

כתב הנמוקי יוסף בשם הריטב"א, דוקא נכנסו, אבל זימנו אותם להעיד כאילו העידו ואין עד נעשה דיין, דומיא דבא בלילה דאמרין דאין עושין דין כיון שאין ראויים אז לדון אלא להעיד. והקשה הנמוקי יוסף דהא בעינן הגדה חוץ מקדוש בית דין דכתיב ראה וקדש וחוץ מקום שטרות דרבנן, וכתב ליישב דיש לומר כי מה שצוה בפניהם חשוב כהגדת עדים, דהודאת בעל דין כמאה עדים, ולא איתמר דבעינן הגדה אלא לאפוקי מה שראו מעצמן או שיודעין שלא מפי בעל דבר. ומכל מקום לא חיישינן למימר שמא כיוונו להעיד, דבכך לא מפסלי כדמשמע בר"ה (כ"ה ע"ב) גבי ראוהו שלשה והם בית דין יעמדו שנים ויושיבו מחבריהם אצל היחיד וידון ולא חיישינן שמא הוא כוון להעיד ופסול לדון. ומעשים בכל יום שמקדשין ונושאים אע"פ שיש שם כמה קרובים ופסולין, ואין אנו חוששין שמא הקרובים נתכוונו להעיד לבטל עדות הרחוקים, אלא דוקא כדאמרן, כשהעיד או כשמתכוין ומזומן להעיד, ובכה"ג דוקא הוא דאין נעשין דיינים. ואם היו שנים כותבין ואין עושין דין לעולם, דכיון דאינם אלא שנים דלא חזו להיות דיינים, בתורת עדות מסר להם הדברים והוו כנודמנו להעיד דשוב אינם נעשים דיינים לאותו עדות:

וכתב הנמוקי יוסף, יש שואלין מנא לן דאין עד נעשה דיין. וכתב דיש אומרים משום דהוה ליה עדות דאין אתה יכול להזימה, דהזמה בגמר דין תליא ונמצא מת על פי עצמו. ואחרים אומרים משום דכתיב ועמדו וכו' דהיינו

וחזקה מתבוננים היטב כיון שהקניין בגוף הדבר ושטר צריך ישוב ודעת בכתיבתו, וכן בקניין מעמד שלשתן אף שאינו בגוף הדבר ונעשה ברגע אחד, מ"מ כיון שנתאספו כולם ויודע המקנה שתיכף יסתלקו זה מזה מסתמא התבונן מקודם היטב [לבוש].

ויש מי שכתב שאם פירש בשעת קניין סודר בלא חזרה או שכתבו שטר על הקניין סודר או שקבלו דיינים לפשרה בקניין, אף על פי שעסוקים באותו עניין אין יכולים לחזור בהם אחר כדי דיבור, דכל תנאי שבממון קיים. ובשטר אין בו חזרה, ובפשרה אין סברא לומר שאחר שביירו דיינים וקבלו בקניין סודר לקיים מה שיעשו יהיה ביכולתם לחזור בהם ואין זה דרך כבוד לדיינים [לבוש], ובודאי התבוננו מקודם. ולפ"ז אם קבלו בקניין סודר שיסמכו על דיינים שיבררו ביכולתם לחזור בהם כ"ז שעסוקין באותו עניין.

דף קי"ד ע"ב

מה אשה את בעלה אין הבעל יורש את אשתו בקבר, אף אשה את בנה אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב וכו'.

הטעם דאין הבעל יורש בראוי, וענין זה יבואר אי"ה לקמן דף קכ"ה.

דף קט"ז ע"ב

אמר אביי גמירי דלא כלה שבטא.

כתב הבן יהוידע דנ"ל דלכך כתיב [תהלים קכ"ב ד'] ששם עלו שבטים שבטי י"ה, דייחס עלייתם לארץ ישראל על שבטי י"ה, דהם יורשים הקיימים, דלא כלה שבטא. וקראם שבטי י"ה [בגמטריא ט"ו], כי י"ב שבטים משלימים מספר שם י"ה, אם תחשוב מן אברהם יצחק ויעקב בראש:

מה לבת בנו שכן יפה כחה במקום האחים.

קשה למה לא אמר לו רבן יוחנן בן זכאי דבר זה מעיקרא, ולמה הביא לו מקודם פסוק אלה בני שעיר. וכתב הבן יהוידע דנ"ל כשהביא לו פסוק אלה בני שעיר, היתה כונתו לומר לו פירכא זו, שרמז אותה לו בזה דבא ללמדו שמצינו בהאי קרא דהיורש של הבן גדול כוחו לגבי האחים שהם דודיו לירש עמהם נכסי זקינו, כאשר נמצא כאן דבן צבעון ירש עם דודיו, מה שאין כן הבת הורע כוחה לגבי אחיה שאינה יורשת עמהם, ובזה רמז לו הפירכא ולא אמרה בפירוש אלא טמנה ברמז, מפני כי ידע רבן יוחנן בן זכאי שזה הצדוקי ודאי לא ישיג כונתו להבין הפירכא הזאת מכח זה הפסוק שאמרו אליו ולכך יפתח פיו כנגדו לומר רבי בכך אתה פוטרני, וכאשר היה כן באמת, ואז יבא רבן יוחנן בן זכאי לבזותו ולומר לו, אם

שהשכיב מרע עצמו יחתום על הצוואה. וכן לפ"ז פסולי עדות אין יכולין לעשות צוואה. מיהו אם היורשים יודעים שהיחיד אומר אמת שכן צוה השכיב מרע מחוייבים לקיים צוואתו, ודבר זה גלוי לפני יודע תעלומות כשיודעים שאומר אמת ואינם מקיימים יפרע מהם [ערוך השלחן] וכן אם השכיב מרע מסר מעות וחפצים ושטרות לידו מחוייב לקיים כל אשר צוהו כיון שעשהו לשליש [שם]:

דף קי"ד ע"א

איתמר קנין, עד איתמי חוזר, רבה אמר כל זמן שיושבין; רב יוסף אמר כל זמן שעוסקין באותו ענין.

כתב הנמוקי יוסף דהכא דוקא נחלקו כיון דליתא בה משיכה ולא שטר בעדים ולא קנה בכסף אלא בקנין סודר דעלמא, ולפי שאין בדבר שום תפיסה לקונה ולמקנה וכל אחד עומד בשלו, דעת כל אחד שיוכל להמלך דתפיסת סודר זה לא יגמור ויקנה מיד עד שיתישב בדעתו ויתן הדבר על לבו. הלכך בין בריא בין שכיב מרע שנתן מקצת נכסיו כיון דסליקו מאותו ענין ומדברים בענין אחר שאינו מענין אותה מתנה אינו יכול לחזור בו, אבל אם עסוקים באותו ענין יכול לחזור בו.

ולענין חזרה בשאר קניינים, שכיב מרע שנתן כל נכסיו אמרינן לקמן דיכול לחזור בו כל זמן שירצה, ובשאר מיני קניות לא מצי למהדר אפילו עסוקין באותו ענין, מיהו בקנין שטר וכסף מצי למהדר תוך כדי דיבור, מדאמרינן לקמן בפירקין [קכ"ט ע"ב] הלכתא תוך כדי דבור כדבור דמי בר מעבודת כוכבים וקדושין ובמסכת נדרים (פ"ז ע"א) אמרינן חוץ מעבודת כוכבים ומקדש ומגדף, דמשמע דדוקא באלו משום דחמירי. וכתב הנמוקי יוסף דנראה דכיון שכן אפילו במשיכה וחזקה היה הדין כן שיכול לחזור תוך כדי דבור, אלא שיש לבעל דין המחזיק בקנייה לחלוק דמקדש ומגרש איצטריכא ליה לאשמועינן דלא מצי למהדר, ולאשמועינן אע"ג דבהקנאת ממון כיוצא בו כגון שטר וכסף יכול לחזור תוך כדי דבור, באלו לא מצי למהדר, אבל הוא הדין דכיון שמשך או החזיק בקרקע לא מצי למהדר. ע"כ:

ולהלכה [חו"מ סימן קצ"ה], אף על גב דקניין סודר אלים מכסף ושטר, מ"מ בדבר אחד קיל משארי קניינים, דבכל דרכי הקנייה אין אחד מהם יכול לחזור בו אחר כדי דיבור, אך בקניין סודר אמרו חז"ל דכל אחד מהם יכול לחזור בו כל זמן שעסוקים באותו ענין, ואפילו רק עסוקים בפרטים של המכירה ולא בעיקר המכירה יכולים לחזור בהם. ואם הפסיקו מהענין מכל וכל אז נתקיים הדבר, ואין אחד מהם יכול לחזור בו. והטעם מפני שראו חז"ל שקניין זה עושים פתאום בלי התבוננות מפני שאין בה טורח, נתנו להם זמן לחזרה כדי שיתיישבו ויתבוננו בזה, ואם יתחרטו יתחרטו, אבל שארי קניינים כמו כסף ושטר

אתם דברים שלי לא ידעתם ולא השגתם כונתי ועומק דברי, איך תשיגו עומק דברי תורתנו הקדושה דברי אלקים חיים, וכן עשה אחר כך דחירפו ואמר לו שוטה ולא תהיה תורה שלימה שלנו כשיחה בטילה שלכם, ואז בסוף הגיד לו הפירכא בפירוש, מה לבת בנו שכן יפה כוחה במקום האחים תאמר בביתו שהורע כוחה במקום אחים, ובאמת כבר רמז לפירכא זו בהזכיר לו הפסוק אלה בני שעיר, דשם נראה דירש של הבן גדול כוחו לגבי האחים שהם דודיו, וא"כ מזה יבין לענין זה לומר בת בנו שאני משום דגדול כוחה לגבי דודיה האחים שירשת עמהם, אבל בת האב הורע כוחה דאינה יורשת עם אחיה בני אביה, ולכן אמר קרא עליו המקרא הזה, כלומר על ענין שלו שהוא בא לדון בו קל וחומר קרא המקרא הזה, קריאה דוקא, ולא ביאר לו מה כונתו לומר בזה:

אמר רב הונא אמר רב כל האומר תירש בת עם בת הבן, אפילו נשיא שבישראל אין שומעין לו, שאינן אלא מעשה צדוקין.

ביאר הנמוקי יוסף, דכל בית דין שאומר כן דרך תקנה וגדר, אפילו נשיא שבישראל שהיה לו כח להפקיר ממון אין שומעין לו, מפני שהוא עושה מעשה צדוקין, וחושבין שאנו עושין כן מדין תורה וכי אנו מודין לדבריהם. והוא הפירוש הנכון, דאין לפרש כל דיין שפוסק כן, דפשיטא דטועה בדבר משנה הוא. וכתב הנמוקי יוסף דנראה מכאן שאם לא מפני מעשה צדוקים אע"פ שמדין תורה אינו כן היו רשאים לתקן זה.

דף קט"ז ע"א

ולא תהיה תורה שלימה שלנו.

ומה הוא לשון זה תורה שלימה, כתב הבן יהודע דנ"ל דכונתו על הקבלה והמסורת אשר הצדוקים מכחישים בה ולא יאמינו שהיא מקובלת ומסורה מן משה רבינו ע"ה, אלא אומרים החכמים בדו אותה מלבם ח"ו, ואלו הצדוקים הבל יפצה פיהם כי באמת תורתו של משה רבינו ע"ה המשובח במדת הענוה הגדולה הנקראת מה, דכתיב [במדבר י"ב ג'] והאיש משה עניו מא"ד, גימטריא מ"ה, שהוא תכלית ענוה, כי אמר [שמות ט"ז ז'] ונחנו מה, ולזה אמר תורה שלימה, תיבת שלמה מורכבת משני תיבות, של מה, רוצה לומר תורה של משה רבינו ע"ה המשובח במדת מה, שלנו היא עתה, ולא בדינו דבור אחד מלבינו:

כל מי שאינו מניח בן ליורשו, הקב"ה מלא עליו עברה.

הנה הכל תמהים מה פשעו ומה חטאתו של אותו עני שלא זכה לבנים, אם מצד שלא נולדו לו ואם מצד שמתו בחייו, והלא הקובר את בניו מוחלים לו על כל עוונותיו כדאיתא בריש מסכת ברכות, ובודאי איירי במי שנשא

אשה, דהא לא אמר כל שאינו נושא אשה, אם כן זה שנשא ולא הוליד, מה בידו לעשות. וכתב הבן יהודע דנ"ל דודאי אם הוא עקר אין זה בכלל, אך נשא אשה והמתין לה עשר שנים, ועם כל זה לא נשא אשה אחרת כדי שיוליד, או שהוליד ומתו בעונו, על זה קאמר מלא עליו עברה.

וחד אמר כל שאינו מניח תלמיד.

ביאר התורת חיים, דתלמידו של אדם כשהוא ממלא את מקומו נעשה חליפתו וכאלו האדם קיים דמי. והיינו דכתיב כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון, אף על גב דכל ימות משה לא השחיתו שנאמר ויעבדו את ה' כל ימי יהושע, אלא לפי שיהושע תלמיד מובהק וממלא מקומו של משה הוה נעשה חליפתו וכאלו היה משה קיים דמי, לפיכך כל זמן שהיה יהושע חי הוי כאלו היה משה חי, כדאמר בסמוך דוד שהניח בן כמותו לא נאמר בו מיתה. ורבותינו אמרו מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו לכך כל זמן שיהושע חי היה נראה למשה כאילו הוא חי.

רבי יהושע בן לוי לא אויל לבי טמא אלא למאן דשכיב בלא בני.

כתב הבן יהודע, הנה ודאי כונת הגמרא הוא דשכיב בלא בן זכר, ואין רוצה לומר בלא בני כלל דאין לו אפילו נקבות, דהא מייתי עלה מה שאמר רב יהודה בשם רב להולך בלא בן זכר, וזה ברור, ועיין בהרי"ף ז"ל, אך מאמר זה צריך ביאור, למה קשה עליו המת בלא בן זכר אע"ג דיש לו זרע נקבה, ונראה כי לבו נשבר וחלש דעתיה על כי אין לו זרע שיאמר עליו קדיש אחר פטירתו, כי ידוע הקדיש בתרא דברכו דקודם עלינו לשבח מציל אב ואם מדין גיהנם, וגם מעלה אותם מדרגה אחר מדרגה, והבת לא יכולה לומר קדיש:

דוד הניח בן כמותו נאמר בו שכיבה.

נראה נרמז זה בשמו הטוב, דיד ביו"ד הוא דו י"ד, דהיינו דו רוצה לומר שנים, וי"ד רוצה לומר כח, מלשון ולא היה בם ידים לנוס [יהושע ה' כ'], כי גם אחר שנפטר מעולם הזה עדיין שני כוחות מחוברים יחד, שהם כחו וכח בנו. אי נמי יד מלשון מקום כמו מציב לו יד [שמואל א' ט"ו י"ב], וכן יד אבשלום [שמואל ב' י"ח י"ח], רוצה לומר מקומו ומקום בנו.

נאמר בו שכיבה.

כתב המהר"ל, מפני שהבן הוא כמותו הרי לא נחסר ממה שהיה אבל יואב שלא הניח בן כמותו לא נאמר בו שכיבה.

קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות.

ומה שאמר בתוך ביתו, כתב הבן יהודע, פירוש בתוך ביתו שיש לו אשה ובנים ומבקשים לחם ואין, דצער מרובה מאד, אבל אם עדיין אין לו אשה ובנים לא אכפת לו כל כך משום עצמו בלבד [עיין סנהדרין צ"ח ע"ב, בזמן שאדם יוצא לשדה ופגע בו סנטר דומה כמי שפגע בו ארי, נכנס לעיר פגע בו גבאי דומה כמי שפגעו דוב, נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב דומה כמי שנשכו נחש].

ומ"ש כי על זה בחרת מעוני, צ"ל היכן נמצא שבחר ביסורין יותר מעוני. ובילקוט הביא מדרש תנחומא פרשת משפטים וזה לשונו, אמרו רבותינו כל היסורין לצד אחד והעניות לצד אחד, בשעה שבא השטן לקטרג על איוב כמא דאת אמר [שם א' ט'] ויען איוב את ה' ויאמר החנם ירא איוב, אמר לו הקב"ה לאיוב מה אתה רוצה עניות או יסורין, אמר לו מקבל כל יסורין שבעולם ולא עניות, מיד ויצא השטן מאת פני ה' ויד את איוב בשחין רע, מכף רגלו ועד קדקדו [שם ב' ז']. התחיל צווח וכו' אמר לו אליהוא מה אתה עומד ועונה הלא אתה הוא שבחרת בנגעים יותר מהעניות, שנאמר השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני, עכ"ל, ע"ש:

כי יד אלוה נגעה בי.

כתב התורת חיים, והיינו חמשים מכות כדפירש רשב"ם ז"ל, כיון דבאצבע לקו המצריים עשר מכות נמצא ליד חמשים מכות. ולפי זה כשהוא יתברך מלקה בשתי ידים אז הוא מאה מכות, וזהו שנאמר תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה, כלומר גערתו יתברך במבין עדיפא מכשהוא מכה את הכסיל בשתי ידים.

וכתב התורת חיים, ונראה כי זה טעם תוכחה הראשונה שבפרשת בחוקתי שיש בה חמשים מכות חסר אחת ותוכחה שנייה שבפרשת כי תבא שיש בה מאה מכות חסר שתים, לפי שהראשונה היא רמז כשהקב"ה מלקה שונאי ישראל ביד אחת, והשנייה היא רמז כשהוא יתברך מלקה אותן בשתי ידים. ומה שחסר מכה אחת מכל יד ויד, לפי כשהוא יתברך עושה דין בישראל הן במשקל

הן במדה הן במנין לעולם הוא מחסר אחת, להורות כי יש רחמים קצת בדין, וכדי שלא ירחיק חלילה שורש כל העונש, לכך משייר משורשי העונש קצת, דהכי אשכחן במנין מלקות דכתיב ארבעים יכנו, וכתב הרמב"ן ז"ל שהוא בדין נגד יצירת הולד שהמית את עצמו, ונגד ארבעים יום שניתנה התורה והוא עבר עליה, ואפילו הכי קיימא לן דאין לוקין אלא ארבעים חסר אחת והטעם כדפירשתי, וכן במשקל כמו שאמר חז"ל במסכת ראש השנה דעון ראשון הבא לתתו בכף מאזנים הוא מעביר, וזהו מעביר ראשון, והטעם נמי כדפירשתי כדי שיהא המשקל חסר קצת רחמיו יתברך ולהכי מחסר נמי אחת מכל יד ויד, ומה שאינו מחסר אלא אחת, משום דאחת אינו מן המנין והרי הוא ככל המספר, ולהכי אמרו חז"ל וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה', צדיק עשה שהקדים שתי שנים לפני ונושנתם כי היכי דלא לקיים כי אבד תאבדון, נראה דהוצרך להקדים שתים ולא אחת דהוי צדקה טפי, משום דאחד אינו מן המנין והוה ליה כאלו נתקיים ונושנתם, לכך הקדים שתים.

כל מי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו.

כתב הבן יהודע, נ"ל רמז לפי דרכו על הנפש שהיא יושבת בתוך ביתו של אדם שהוא גופו שנקרא בשם בית, וצער על ביטול עשה, וחולה על ביטול מצות לא תעשה, ולזה אמר ילך אצל חכם שהוא רופא של הנפש.

והמהר"ל כתב לבאר מאמר הנ"ל כל מי שיש לו צער ילך אצל חכם, כי הת"ח לפי מדריגת השכל הוא עליון על מלאכי המות, ולפיכך ילך אצל ת"ח דכתיב חמת מלך מלאכי מות לגודל כח המלך, והחכמה הוא יותר על הכעס ומסלק הכעס, לכך אמר כי מי שיש לו צער ילך אצל חכם שמדריגת השכל יותר במעלה ולפיכך תפילתו מסלק הכעס וזה מבואר.

וכתב הנמוקי יוסף דמכח מאמר זה נהג זה בצרפת דכל מי שיש לו חולה מבקש פני הרב התופס ישיבה שיברך אותו.